

УДК: 373.5.015.31:316.477:305

DOI: 10.31499/2618-0715.1(6).2021.234133

ПОНЯТТЯ «УСПІШНА ОСОБИСТІТЬ СТАРШОКЛАСНИКА» В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Тарасова Тетяна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут проблем виховання НАПНУ

ORCID 0000-0002-8156-782

E-mail: tтарасова@ukr.net

Автором окреслено з позицій дисциплінарного підходу специфіку поняття «успішна особистість»; проаналізовано особливості реалізації гендерної політики України на основі міжнародної і національної нормативно-правової бази щодо забезпечення в системі освіти рівних умов і можливостей, протидії будь-яким формам дискримінації; визначено робочі дефініції понять: «соціально успішна особистість старшокласника», «гендерні особливості формування соціально успішної особистості старшокласника».

Ключові слова: успіх, успішна особистість, старшокласник, гендер, гендерна політика, гендерні особливості формування соціально успішної особистості старшокласника.

THE CONCEPT OF «SUCCESSFUL PERSONALITY OF A HIGH SCHOOL STUDENT» IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTATION OF GENDER POLICY OF UKRAINE

Tarasova Tetiana, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Scientist in Science, The
Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of
Ukraine.

ORCID 0000-0002-8156-782

E-mail: tтарасова@ukr.net

The article is devoted to the current issues of modernity in the formation of a socially successful personality of a high school student with gender socialization.

From the standpoint of a disciplinary approach, the author outlines the specifics of the concepts of «success», «successful personality», analyzes the features of gender policy in Ukraine based on the implementation of international regulations and national legislation to ensure equal conditions for the general secondary education implementation. Equal rights of schoolchildren, counteraction to any forms of discrimination. The reflection of scientific achievements and the results of the ascertaining stage of the experiment allowed the author to determine the connection between the psychophysiological features of adolescence and the understanding of high school students of the concepts of «social success», «gender».

The author formulates working definitions of concepts: «socially successful personality of a high school student» is «the implementation of the process and the result of achieving goals in various activities, which is an indicator of self-efficacy at the individual and social levels»; Under the gender features of the formation of the socially successful personality of high school students means «actions and results of consolidation of educational and pedagogical efforts of teachers, parents, family, relatives, the public aimed at successful personal development, encouragement, development and

recognition of the subject of educational process in all spheres of public life, adherence to democratic values, egalitarianism, counteraction to all forms of discrimination».

Keywords: *success, successful personality, high school student, gender, gender policy, gender features of socially successful high school student's personality.*

Постановка проблеми. Трансформації суспільного життя, виклики інформаційно-знаннєвої парадигми в освіті актуалізують увагу на життєвій і професійній компетентності випускника, «бажаннях відповідати суспільним стандартам успішності, що визначають поведінку і значною мірою впливають на структурування соціального простору» [37, с. 275], формуванні в системі закладів загальної середньої освіти доктрини соціального успіху в різних сферах життєдіяльності. Одночасно в умовах глобалізації, входження України до європейського співтовариства серед науковців, педагогічної та батьківської громадськості викликають дискусію проблеми гендерного виховання. Переосмислення подекуди консервативних, стереотипних уявлень відносно соціальної ролі, рівності прав жінок та чоловіків має актуально-перспективний характер для прогресивних змін як у системі вітчизняної освіти, економічному поступі, так і в українському суспільстві загалом. Зазначене і зумовило тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термінологічне визначення «успішності» попри суб'єктивно-об'єктивне розуміння викликає різноманітні асоціації і пов'язується з індивідуальною системою оцінок і цінностей, які домінують у певному суспільстві чи культурі; соціальним оточенням; наявністю чи відсутністю об'єктивного результату (досягнення мети), значущістю виконаної діяльності. Погоджуємося із думкою Л. Дементій, яка наголошує на необхідності розрізняти поняття «успіх», «успішність» і визначає відповідальність як готовність, процес досягнення особистістю успіху. Під «успіхом» авторка розуміє об'єктивні досягнення у конкретній діяльності, у той час «успішність» «відображає суб'єктивне переживання досягнення успіху і пов'язується з результативністю власної діяльності, із продуктивністю зусиль» [16, с. 49]. Поділяємо висновки Ю. Ільїної, яка виокремлює п'ять необхідних критеріїв для досягнення успішності: здатність змінювати поведінку (учитись); стан здоров'я – уміння підтримувати його на необхідному для життя рівні; здатність досягти необхідного для людини фінансового рівня; позитивний базовий емоційний стан; здатність встановлювати контакти і їх підтримувати [18, с. 125]. Т. Алексеєнко стверджує, що гендер – це соціальна особливість статі людини (соціальний конструкт статі), яка, на відміну від біологічної статі, формується на основі гендерної свідомості, у процесі виконання гендерних ролей та під впливом соціальних відносин і культурних факторів макро-, мезо- і мікрорівня [2, с. 26]. Таким чином, визначаються соціальні можливості людини – чоловіка і жінки – в усіх сферах життєдіяльності. Автор концепції статевої ролі соціалізації школярів Л. Столярчук наголошує на здійсненні саморозвитку, самореалізації, самовдосконаленні жіночої та чоловічої індивідуальності саме у процесі виховання культури взаємин статей [30]. Висновки О. Поліванової є вагомими для дослідження, оскільки вчена довела, що тенденції до мотивації досягнення успіху

більш виражені у юнаків, ніж у дівчат; дівчата більш схильні до відкритого чуттєвого спілкування і оптимізму у поглядах на соціальні взаємини. Юнаки ж більш раціоналістичні; у них проявляється схильність до тверезого і серйозного сприйняття і ставлення до соціального середовища, а також вони більш стримані в контактах [29, с. 21]. Тому в умовах кризи сучасного українського суспільства необхідно спрямувати шляхи вдосконалення освітньої системи України на основі особистісно-зорієнтованого підходу з досягнення рівних прав і можливостей у напрямі євроінтеграції, а також ефективного використання людського ресурсу як юнака, так і юнки заради формування соціально успішної особистості майбутнього.

Мета дослідження – окреслити специфіку тлумачення і дати робочі визначення понять: «успішна особистість», «гендерні особливості формування соціально успішної особистості старшокласника»; проаналізувати гендерну політику України у сфері освіти на основі імплементації міжнародних нормативно-правових актів та національного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розуміння поняття «успішна особистість» залежить від соціального та історичного контексту і має міждисциплінарний характер, у літературі воно часто ототожнюється або поєднується із професіоналізмом, особистісними якостями, зовнішністю, везінням, особливостями освіти і виховання, обдарованістю, економічним благополуччям, соціальним статусом тощо.

До прикладу, давньогрецький поет Гесіод (VII–VIII ст. до н.е.) соціальні та особистісні причини багатства і бідності, відповідно як успіху і неуспіху, убачав у здібностях і зусиллях особистості. Слава, на думку давньогрецького мислителя Платона, – форма визнання певних заслуг особистості, оцінка реальних і уявних переваг людини. Розуміння успіху особистості у свідомості людей західної культури пов'язане із матеріальним благополуччям, прагматизмом та індивідуалізмом, що зумовлене релігійною концепцією пуританства (кальвінізму у 70-х рр. XIX ст.).

Короткий тлумачний словник пояснює термін «успішний» як такий, який дає позитивні результати, закінчується успіхом [13, с. 543], за тлумачним словником української мови, «соціальний» розглядається як пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві [24, с. 306].

У науковій літературі відсутність спільної думки щодо терміна «успішність» зумовлює появу тенденції до розгляду поняття через призму категорій мета – процес – результат, індивідуальної системи оцінок і цінностей, пошуку особистісних і соціальних факторів; суб'єктивно-об'єктивного розуміння, соціального інтересу. Об'єктивний (соціальний) складник успішності, за О. Голентовською, визначається як результат діяльності, що узгоджується з отриманням винагород та заохочень, суспільним визнанням і з культурою суспільства загалом. Суб'єктивний аспект успішності – особиста оцінка «власних професійних досягнень і отриманих результатів, що пов'язується з відчуттям зростання та розвитку, вірою у власний потенціал та ресурси, можливість почуватись упевнено, самостійно, бути емоційно відкритою людиною, прагнути

насолюдуватися актуальним, усвідомлювати себе творцем або автором власного життєвого шляху» [11, с. 211]. Так, «успішна» людина, за І. Бондаревою, – це людина, що ставить перед собою перспективні цілі і уміє грамотно їх досягати своєчасно, з мінімальними витратами енергії, у гармонії з життям і обставинами. Справжній успіх – не тільки задоволення базових потреб (мета), але й відчуття розвитку, зростання (процес) [22]. Л. Лабунська вважає успішністю «позитивний результат діяльності суб'єкта у досягненні значущих для нього цілей, що також відображають орієнтири суспільства, форма самореалізації особистості (процес) та її самоствердження в соціумі (результат)» [23].

Поділяємо позицію вченої В. Атюніної, яка стверджує, що всі понятійні підходи до вивчення феномену успішності умовно можна розділити на два напрями. Представники першого напрямку розглядають успішність як процес і результат досягнення мети, представники другого – як комплексне явище, що включає особистісний і соціальний рівні [4]. Таким чином, соціальний успіх детермінований як соціальним середовищем, так і природними схильностями індивіда.

У філософських працях проблема успіху базується на уявленні про успішну особистість, сповнену ідеалами (Д. Макклелланд, А. Maslou та ін.), розвиток найкращих якостей (Августин, П. Парацельс); роль середовища через нові відносини суспільства з культурним минулим, що представлено у теоріях лауреатів Нобелівської премії А. Камю, Б. Рассела, П. Бергсона [25]. Австрійський психолог А. Adler вважає, що на формування успішності впливає соціальний інтерес, що викликає необхідність самоствердження особистості на противагу «комплексу неповноцінності» [1]. Аналіз провідних ідей вітчизняної філософії людиноцентризму дозволив науковцю Л. Орел визначити домінанти, на яких ґрунтується розуміння успішної особистості як гордої самодостатньої людини в українському суспільстві:

мудрість і милосердя, чесність і смирення, гідність і досконалість як моральний ідал, основу якого склали певні риси святих киеворуських князів;

залежність суспільного успіху від рівня розвитку освіти, української культури;

піднесення про інтелектуальний розвиток наступних поколінь;

виокремлення 3 форм людського самопізнання: себе як частки українського народу, своєї індивідуальності, свого існування у зв'язку з Верховною сутністю;

ідеї громадянського обов'язку, відповідальності перед своїм народом, патріотизму як основи ідеалу успішної людини, успіх якої не уявний, а реально досяжний у цьому житті;

визнання принципів «сродної праці», визначених Г. Сковородою;

вивчення себе, найпотаємніших глибин власного «Я», актуалізація власних можливостей;

ствердження права на насолоду життям, задоволення земних потреб [26 с. 101].

Індивідуальна і спільна діяльність із формування різних аспектів успішності у творчому доробку вчених-психологів базується на: концепції

особистості як суб'єкта власної життєвої відповідальності (К. Абульханова-Славська, І. Бех, Г. Костюк, С. Максименко, М. Савчин); психосеміотичному підході до визначення успішної діяльності (Е. Петрова, О. Радіонова, О. Романова); мотивації досягнення як однієї із двадцяти основних психогенних потреб, пов'язаних із важливими сторонами життєдіяльності і повноцінного розвитку людини (У. Atkinson, Т. Елерс, J. Мауер, Ф. Мак-Клелланд, Ю. Орлов, Х. Хекхаузен).

Віковий період, цікавий для нашого дослідження, охоплює старшокласників – представників соціально успішного покоління Z. У психолого-педагогічній літературі цей вік означений як «рання юність, як третій світ між дитинством та дорослістю» (І. Кулагіна, В. Колюцький), що має «потребу зайняти внутрішню позицію дорослої людини, усвідомити себе як члена суспільства, зрозуміти власні можливості, місце і призначення у житті» [5, с. 113]. Йому властиві соціальна прагматичність навчання, бажання самоідентифікуватись в очах однокласників та протилежної статі, диференціація взаємин і міжособистісних стосунків, орієнтування на схвалення, брак досвіду щодо прийняття відповідальних рішень.

Результати опитування старшокласників експериментальних ЗЗСО з Києва, Маріуполя, Тернополя, Київської області засвідчили, що вважають себе «соціально успішною особистістю» 93 % респондентів 10 класу та 90,7% випускників; інші відповіді: «важко відповісти» (3,5% учнів 10 класу і 4,6% 11-го) та «не замислювалися» (відповідно: 2,9% і 4,6% відсотки старшокласників). Безумовно, в особистості, яка відчуває себе успішною, підвищується усвідомлення своєї здатності та компетентності у подоланні життєвих труднощів, реалізації поставлених цілей, зростає задоволеність життям, «яке, у свою чергу, є живлющим середовищем для подальших дій, що сприяють меті самореалізації» (Романовський).

Основи вітчизняної педагогіки успіху пов'язані з П. Блонським, А. Макаренком, В. Сухомлинським, К. Ушинським та ін. Сучасні уявлення щодо виховання соціально успішної особистості школярів розкрито в педагогічних дослідженнях М. Балецької, О. Белкіна, Є. Варламової, С. Вихор, С. Гармаш, І. Гришанова, Е. Деевої, А. Збуцкі, І. Ларіонова, Л. Пасечкіної, А. Пономарьової. Погоджуємося із висновками вченої Л. Пасечкіної, що розв'язання проблеми формування у старшокласників орієнтації на досягнення успіху виявляється в цілеспрямованих управлінських діях, використанні можливостей навчально-виховного процесу й позаурочної діяльності, залученні старшокласників у широкі соціальні відносини та передбачає спрямованість педагогів на власний успіх і успіх учня [26, с. 13]. Суголосними є висновки В. Левченко. щодо існування особливого виду успішності – «універсальної успішності», тобто успішність, яка не прив'язана до певного виду діяльності. Учений визначає вміння і характеристики особистості, які забезпечують її успішність: позитивне ставлення до життя, конструктивний підхід до розв'язання завдань, відповідальність, уміння і звичка ставити цілі, спрямованість на результат, здоров'я та енергія, воля (душевна сила), розвинене мислення [21, с. 240–241].

Серед соціологів проблему успіху досліджували С. Бабенко, У. Бек, Е. Гідденс, Є. Головаха, Л. Сохань, Н. Паніна, Т. Титаренко, А. Ярема. Розділяємо

думку Т. Титаренко, який стверджує: щоб бути успішною особистістю, необхідно бути «включеним у соціум і одночасно відособленим від нього... Крім того, треба відчувати плин часу свого життя, не відкладаючи на далеке майбутнє те, чого потрібно досягати вже тепер» [15, с. 75].

Рефлексія наукової думки щодо визначення поняття «успішність» особистості (людини) дозволила представити найбільш значимі для нашого дослідження дефініції вчених різних галузей у вигляді таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення поняття «успішність особистості»
(міждисциплінарний підхід)

Автор	Джерело	Визначення поняття «успішність»
І. Боровинська	До психологічного розуміння понять «успіх», «успішність», «життєвий успіх», «життєва успішність». <i>Науковий вісник Херсонського державного університету</i> . 2017. 3 (2).	Успішність – це стан переживання власного успіху, неодноразово верифікований досвід із суб'єктивного погляду та оцінка людини і результатів її діяльності як успішних на основі уявлень про успішність, властивих конкретному середовищу з об'єктивного погляду.
І. Вернудіна	Психологічні чинники успіху: спроба компаративного аналізу. <i>Освіта і управління</i> . 2010. №2/3	Успішність – це процес саморозгор-тання та самоздійснення у власному життєвому просторі, прагнення до досягнення Акме. Під час тривалого пошуку себе людина, долаючи стереотипи, виклики сьогодення, процеси соціального і державного примусу, утверджує свій оптималь-ний рівень світобуття, тобто творить себе і досягає (або ні) власного top-level, власної Акме.
І. Кордубан, Л. Лазаренко	Кордубан И. А Психологическая характеристика феноменов успех и успешность. <i>Сборник научных трудов СевКавГТУ</i> . Серия «Гуманитарные науки». 2007. №5.	Успішність – динамічна соціально-психологічна характеристика особистості, що передбачає наявність соціально визнаних досягнень, спрямованість на успіх, власне задоволення процесом та результатами власного життя.
О. Матеюк	Успішність особистості: сутність та зміст феномену. <i>Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України</i> , Вип. 4. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?user=2X0iS-QAAAAJ&hl=uk	Успішність – це не одиничне випадкове явище, а неодноразово верифікований життєвий досвід, що формується завдяки позитивному мисленню і способу життя, основу якого складає мотивація досягти поставленої

		мети через ціле-спрямовану діяльність, прагнення гармонійно розвиватися.
Г. Михайлишин, М. Довга	Михайлишин Г. Й., Довга М.М. Успішність особистості: філософський та психолого-педагогічний контекст. URL: https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/39-dev-yata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-konferentsiya/125-uspishnist	Успішність – це загальне, системне явище, що супроводжується життє-вим досвідом і формується завдяки позитивному мисленню та способу життя особистості як її структурної складової, в основі якої лежить мета досягнення успіху через цілеспрямовану діяльність і прагнення розвиватися гармонійно в усіх сферах суспільного життя.
О. Поліванова	Взаємозв'язок уявлення про успіх та соціально-психологічних характеристик особистості у сучасній молоді. <i>Вісник Харківського національного університету</i> . 2014. № 1099.	Успішність – особистісне переживання досягнення успіху та характеро-логічна особливість особи, що показує наскільки людина ефективна та результативна у досягненні поставлених цілей.
А. Федосєєва	Федосєєва А. М., Мальц Л.А. Проблема життєвої успішності та шляхи її дослідження. <i>Людина в контексті епохи: мат-ли регіон</i> . науч. конференції, присвяченій 85-річчю М. Є. Бударіна (30 листопада 2005). Омськ: ОмГПУ, 2005	Успішність – це володіння способами, які забезпечують високий результат у досягненні поставлених цілей. Саме володіння способами діяльності дозволяє людині перейти від одиничного успіху до постійного, забезпечуючи їй успішність у тій чи іншій справі.

Анкетування, проведене в експериментальних закладах загальної середньої освіти, продемонструвало, що для 15% освітян визначення поняття «соціально успішна особистість старшокласника» викликало труднощі. Аналіз використання методики «Незакінчених речень» засвідчив, що педагоги пов'язують розуміння терміна із «результатом об'єктивних і суб'єктивних чинників», «соціалізацією дитини, дією соціальних норм», «особливостями самовизначення, вибору життєвого шляху»; розглядають як «взаємодію багатьох учасників навчально-виховного процесу», «допомогу в пошуках самореалізації в житті, наданні особистості внутрішньої свободи», «спільну роботу школи, батьків, здобувачів освіти у створенні психолого-педагогічних умов для максимального розвитку особистості, які підтримані законодавством України».

За результатами емпіричних досліджень було виокремлено такі умови успішності особистості (А. Болотова, А. Федосєєва, Л. Мальц, О. Матеюк, Л. Пасечнікова, О. Романовський, В. Штроо, Т. Чернявська):

- баланс особистого (чоловічого та жіночого начал) і професійного;
- вибір близької мети як гарантії успішності, що є частиною довготривалої життєвої перспективи;
- вироблення стійкого інтересу до обраного предмета діяльності,

розвиненість просторової уяви, цілеспрямованість, мотивування потреби в успіху; стимулювання творчих здібностей, нестандартних рішень;

уміння використовувати резерви середовища, пошукова активність;

наявність емоційної родинної підтримки, що формує певну «силу Я» особистості як регулюючу функцію в нестандартних ситуаціях взаємодії;

управлінська майстерність керівників школи, рівень психолого-педагогічної підготовки педагогів, володіння сучасними технологіями і методами, що сприяють загальноособистісному розвитку здобувачів освіти, їх самовдосконаленню;

співробітництво у створенні реальних моделей ситуацій успіху, що надає можливості старшокласникам виявити себе, пережити відчуття радості від успіху, повірити у себе, у свої сили;

наявність наукового, кадрового, методичного, матеріального ресурсу, що забезпечує здійснення систематичного педагогічного стимулювання у формуванні успішної особистості старшокласників;

уміння будувати продуктивні стосунки з оточенням;

раціональне використання часу, незафіксованість на минулих подіях;

фізична витривалість, духовна, душевна гармонія, що забезпечує завидне здоров'я, яке є важливим елементом успішності особистості;

здатність передбачати, як будуть розвиватися події, приймати (не блокувати захисними реакціями) не лише приємну, але й негативну інформацію, визнавати помилки; це викликає певну суперечність, невдоволеність собою, що є поштовхом до самовдосконалення.

Рефлексія наукового доробку та результатів опитування педагогів ЗЗСО сприяла робочому визначенню поняття «соціально успішна особистість старшокласника» – це реалізація процесу і результат досягнення цілей у різних видах життєдіяльності, що є показником самоефективності на індивідуальному та соціальному рівнях.

Основи успішності особистості, як і гендерної зорієнтованості, закладаються у сімейному, родинному колі, значний вплив мають як умови різноманітних обставин життя в суспільстві (правова та державна політика, засоби масової інформації, традиції, звичаї, релігія, мистецтво, мова, вплив інформаційних технологій тощо), так і процес освіти й виховання – цілеспрямованого формування особистості в закладах освіти. Важливу роль у забезпеченні захисту рівності прав жінок і чоловіків відіграє гендерна політика держави, що є частиною соціальної політики, рівень розвитку якої визначається ступенем пріоритетності розгляду означених питань.

Дослідження реалізації гендерної політики в Україні та зарубіжжі складають роботи вчених, присвячені висвітленню теоретичних засад і методологічних підходів, принципів гендерної демократії (І. Головащенко, І. Лебединська, Т. Мельник, Н. Чухим та ін); проблемам формування гендерної культури і технологіям, інтеграції гендерного підходу в систему як вищої педагогічної освіти (Е. Брайтенбах, Л. Вовк, І. Зверева, А. Kaiser, В. Кравець, О. Кравченко, Г. Фаульстіх-Віеланд, О. Цокур), так національної системи освіти

(О. Бондарчук, С. Вихор, Л. Даниленко, О. Луценко, А. Ягремцева та ін.), а також європейської освіти (І. Даценко, М. Зубілевич, Л. Ковальчук, А. Ягремцева та ін.); гендерної соціалізації молоді (Г. Більден, І. Бремеа, К. Гаґеманн-Віте, О. Кікінежді, R. Stoller, С. Харченко, Ю. Ціннекер); гендерної рівності у шкільній освіті (Т. Говорун, Г. Браун, У. Кессельс, В. Реар та ін.); гендерних стереотипів та гендерних ролей (Т. Виноградова, П. Горностаї, В. Семенов, М. Пірен, В. Суковата та ін.).

У країнах Західної Європи та у США проблематика гендерної освіти, на думку Ю. Юр'євої, є особливою формою, яка вміщує конструктивні взаємодії різних навчальних галузей, у рамках яких розглядаються питання змісту освіти та методик навчання. Курси гендерних знань як інтегрована складова соціально-гуманітарних дисциплін – «гендерний підхід у педагогіці» – читаються з кінця 1960 рр. у більшості закладів освіти [35]. Перші на Заході дослідницькі установи – Комітети з гендерних досліджень – виникли у 70–80-х рр. ХХ століття. У Міжнародній асоціації політичних наук (IPSA) гендерні аспекти політичної науки вивчалися з 1976 р. у рамках Дослідницької групи; у 1979 р. був сформований окремий комітет; з лютого 2011 р. в рамках ООН почала роботу з метою прискорення процесу досягнення гендерної рівності організація «ООН-Жінки», яка об'єднала чотири установи, що раніше займалися цією проблематикою. Гендерна тематична група ООН (ГТГ ООН) – це загальний форум для всіх установ, фондів і програм ООН, що включає координаторів з гендерних питань з агенцій ООН і Офісу Резидента-Координатора системи ООН в Україні та працює для просування, полегшення і підтримки здійснення гендерної проблематики в рамках всієї системи ООН в Україні.

«Ефективна державна гендерна політика – один із шляхів подальшого становлення України як демократичної держави, її інтеграції до європейської спільноти», – вважають автори монографії І. Грицай, Л. Наливайко [14]. Розвиток в Україні гендерної освіти («гендерне виховання», «гендерна педагогіка») датується початком 90-х років ХХ століття. Безпосередньо гендерними питаннями на державному рівні в Україні опікуються підкомітет з питань гендерної рівності Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин та Урядовий уповноважений з питань гендерної політики [13, с. 16].

Реалізація гендерної політики в Україні в царині освіти має значні напрацювання: у вищій школі розроблено та читаються понад 130 спеціальних курсів з гендерної проблематики; підготовлено програми спецкурсів; видається журнал «Гендерні дослідження» перекладено та видано базові праці з гендеру; монографії українських дослідників, присвячені гендерним питанням [19]; працюють сайти Музею історії жіночого та гендерного руху, Гендерної бібліотеки проекту Центру гендерних досліджень Європейського гуманітарного університету. Інституційне оформлення гендерної політології в Україні відбувається завдяки роботі спеціалізованих наукових установ, серед яких – Київський інститут гендерних досліджень, Центр правових досліджень гендерної політики при Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України тощо.

[14]. Одночасно МОН України спільно з програмою ПРООН «Рівні можливості та права жінок в Україні» започаткували реалізацію проекту щодо включення гендерного підходу в систему освіти України. Зміст поняття «гендерний підхід» розуміють по-різному через іншомовне походження власне поняття «гендер». До прикладу, в Канаді використовують термін «гендерний аналіз», у країнах Західної Європи – «комплексний підхід до проблеми рівності статей». «Практичне керівництво з упровадження гендерного підходу», створене під егідою ООН, передбачає 12 етапів упровадження гендерного компонента в процес підготовки і прийняття політичних рішень. Вважається, що ці етапи формують єдиний цикл упровадження гендерного підходу при прийнятті рішень у будь-якій галузі життя, у тому числі в освіті [8, с. 3].

В основі здійснення гендерної політики держави лежать міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані Україною, національні нормативно-правові ініціативи щодо рівноправності між жінками і чоловіками: Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) та Факультативний протокол до неї (1999); Міжнародні конференції ООН зі становища жінок на шляху до усунення гендерної дискримінації (Декларація та Платформа дій, прийняті на Четвертій всесвітній конференції зі становища жінок (Пекін, 1995); політична декларація й Підсумковий документ «Подальші заходи й ініціативи щодо здійснення Пекінської декларації і Платформи дій», прийняті на Спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН з порядком денним «Жінки у 2000 році: рівність між жінками і чоловіками. Розвиток і мир у XXI столітті»; Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй «Цілі розвитку тисячоліття», затверджена резолюцією Генеральної Асамблеї у вересні 2000 р. Другою у переліку є «Мета сфери освіти», у якій проголошено: забезпечити доступ до якісної освіти впродовж життя через підвищення рівня охоплення освітою та рівня якості освіти. Наступною (третьою) є «Мета забезпечення гендерної рівності», що передбачає: досягнення гендерної рівності та надання рівних із чоловіками можливостей розвитку жінкам та дівчатам. Не випадково «Цілі Тисячоліття» щодо освіти та гендерної рівності стоять разом і потребують послідовного розв'язання, адже забезпечення гендерної рівності неможливе без належних освітніх заходів. Україна має створити діючі проекти, вдатися до змін, визначити нову державну платформу для досягнення проголошених цілей.

В Україні за роки незалежності сформувалася гендерна політика, основу якої складає низка вітчизняних стратегічних документів, зокрема: Закони України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» (2005) та однойменна Державна програма до 2016 року; «Про протидію торгівлі людьми» (2011), «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012), «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017); постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми до 2020 року» (2016), «Про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики» (2017), «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року»; «Про затвердження національного плану дій із виконання резолюції Ради Безпеки

України ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (2018); «Питання проведення гендерно-правової експертизи» (2018), Національна стратегія у сфері прав людини та план дій з її реалізації; Стратегія подолання бідності та План дій з її реалізації; Концепція реформування державного управління; «Візія нової української школи», підготовлена спільнотою відповідального вчительства EdCamp Ukraine; проєкт МОН України спільно з програмою ПРООН «Рівні можливості та права жінок в Україні» щодо включення гендерного підходу в систему освіти України, «Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року» (2018), Концепція державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року, розроблена Мінсоцполітики, спрямована на консолідацію дій державних інституцій і суспільства щодо активізації участі жінок у встановленні миру, наданні допомоги, захисті та реабілітації постраждалих від насильства, «Про затвердження методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі» (наказ Міністерства фінансів (2019)), «Про затвердження переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців» (наказ Міністерства оборони України (2019)), проєкт гендерної Стратегії «Освіта: гендерний вимір 2020» (2019).

З метою сприяння встановленню гендерної рівності в процесі прийняття рішень, ЄС упроваджує відповідні заходи, надає офіційні рекомендації країнам-членам. До прикладу, у 1996 році Рада міністрів ЄС розробила законодавчі, регуляторні і стимулювальні заходи для досягнення гендерного балансу в процесі прийняття рішень, оскільки різниця в оплаті та працевлаштуванні, незбалансованість в окремих сферах впливає на сегрегацію на ринку праці; незначна кількість жінок обіймає вищі політичні посади; причому 58 % жінок мають закінчену вищу середню і університетську освіту; продовжується подолання гендерного розриву на академічному рівні – 42 % жінок-докторів наук; лише 3 % жінок є президентами правління у великих компаніях [28, с. 46–47]. У 2006 році Європейський Союз визначив шість цілей у сфері гендерного мейнстрімінгу («gender mainstreaming»): економічна незалежність чоловіків та жінок, сумісність професійного і особистого життя; врівноважене представлення в усіх процесах прийняття рішень; ліквідація всіх форм гендерного насилля; ліквідація стереотипів у ролі статей і рівних прав у сфері політики розвитку і зовнішньої політики.

Рада Європи, беручи на себе провідну роль у захисті прав людини, прийняла у 2011 році Конвенцію про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). Зокрема, у ст. 8 наголошується, що навчання суттєво впливає на те, що діти думають про себе, своїх однолітків і про те, як вони взаємодіють із представниками іншої статі. Жодне з того, чого навчають у навчальних закладах, не має спонукати молоде покоління думати, що дискримінація за ознакою статі та насильство стосовно жінок є прийнятними. Тому Стамбульська конвенція заохочує через сферу освіти

підтримку цінностей гендерної рівності, взаємної поваги і ненасильства в міжособистісних відносинах, вільних від стереотипів гендерних ролей, права на особисту недоторканність та обізнаності щодо гендерного насильства і необхідність протистояти йому (стаття 14). Навчання перерахованим цінностям допомагає стати поважними і демократичними громадянами, не впливаючи на їхню сексуальну орієнтацію або гендерну ідентичність [20]. Дослідження країн світу за показником рівноправності статей (The Global Gender Gap Report), згідно з версією World Economic Forum, визначає індекс гендерного розриву і вимірюється за чотирма ключовими сферами, де поряд із економічною участю і кар'єрними можливостями, здоров'ям і виживанням, політичними правами і можливостями важливе місце відводиться освіті. Тому саме вчитель виступає в ролі пропагандиста, лідера ідеології рівності можливостей і прав статей для досягнення будь-яких життєвих цілей та індивідуального розвитку. У 2017 році країни ЄС проголосили політику гендерного мейнстримінгу одним із основних засобів демократизації суспільства, системною стратегією створення рівних можливостей для жінок і чоловіків, подолання гендерної асиметрії та нерівності в усіх сферах життєдіяльності суспільства [31].

В останні роки реалізація гендерної політики є більш ефективною, що обумовлено такими чинниками: воєнним конфліктом на сході України, анексією Російською Федерацією Автономної Республіки Крим (збільшена увага виконанню Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»); ратифікацією Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що визначила курс на євроінтеграцію, важливою складовою якої є утвердження гендерної рівності; включенням до Плану дій Україна – НАТО Мети 13 «Гендерна перспектива», яка визначає конкретні заходи в секторі безпеки і оборони щодо впровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; – заключними зауваженнями до XIII-ї періодичної доповіді про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, наданими Україні Комітетом CEDAW у березні 2017 року [27, с. 6].

Незважаючи на результати звіту Всесвітнього економічного форуму, у якому Україна посідає 59-е місце (зі 153) в рейтингу гендерної рівності, а у сфері політичних можливостей для жінок – вже 83-є місце, держава має перспективну гендерну тенденцію. До прикладу, у Збройних Силах України – 27 тис. жінок-військовослужбовців, з них – 9916 мають статус учасниць бойових дій. У системі Міністерства внутрішніх справ України станом на березень 2019 року працювало 24,5 % жінок, це понад 70 тис. осіб. З них близько 8 тис. – у ДСНС, 4 тис. – у лавах Нацгвардії і 11 тисяч – у Державній прикордонній службі України [10]. Український парламент, за даними часопису «Слово і Діло», констатує зміни гендерного складу Верховної Ради упродовж 1990–2020 років: у першому скликанні було тільки 2,5% жінок (12 з 475 депутатів), а в нинішньому скликанні – 20,6% (87 з 423 нардепів). Уперше жінки в керівництві парламенту з'явилися тільки у восьмому скликанні: О. Сироїд (заступник спікера), потім І. Геращенко (перший віце-спікер), у нинішньому скликанні Ради єдина жінка у президії – заступник спікера О. Кондратюк. Новий Виборчий кодекс пропонує обов'язкові

гендерні квоти на рівні 40% в кожній п'ятірці виборчого списку повинні бути як чоловіки, так і жінки [37]. Науковець Т. Мельник стверджує, що без урахування особливостей культури жіноцтва і чоловіцтва, національних відмінностей, релігійного середовища, характеру ментальності, історичних традицій, розмірів території, нерівномірності заселення її тією чи іншою статтю, географічних умов тощо перенесення навіть прогресивного досвіду гендерних перетворень розвинених країн не дасть позитивного результату.

Політика у сфері освіти і навчання є важливим засобом для встановлення гендерної рівності. Освітня програма «Сократ» і тренінгова програма «Леонардо да Вінчі», практичне виконання Наказу МОН України (2009) «Про упровадження принципів гендерної рівності в освіту» сприяють встановленню рівних можливостей юнаків та дівчат. Формування у старшокласників егалітарних (партнерських) цінностей, поваги до особистості незалежно від статі, оволодіння навичками статевої толерантної поведінки потребує цілеспрямованого систематичного впливу на їх свідомість, почуття, поведінку, що забезпечується особистісно-зорієнтованим підходом [14, с. 235]. Оскільки гендер охоплює економічну, політичну, соціальну, сімейну, суспільну та приватну сфери, то самовизначення в гендерних питаннях формує у дівчат та юнаків розуміння тих засад, на яких будуються подружні та сімейні стосунки, які можливості й обмеження несе в собі орієнтація на традиційні чи егалітарні гендерні ролі, як гендерна нерівність може вплинути на вибір професії, посади. Про все це зазначено в монографії «Гендерні дослідження: прикладні аспекти» [12]. Тому гендерна компетентність, як складова всіх сфер соціального буття, є особистісно важливою для людини в різні вікові періоди її життя, що визначає соціальні можливості, особливо для старшокласників, щодо успіху в реалізації планів, вибору напрямку освіти, створення родини, побудови професійної та громадсько-політичної кар'єри.

Курс України на європейську інтеграцію, за умови дотримання гендерних стандартів – показника демократизації суспільства, визначає перспективний характер ефективних змін системи вітчизняної освіти. Одночасно Реалізація гендерної Стратегії «Освіта: гендерний вимір 2020» передбачає удосконалення стандартів освіти шляхом уведення до п.4. Державного стандарту базової та повної середньої освіти гендерної складової через поняття «гендерна компетентність», «гендерна культура», «гендерний підхід». Стратегія покликана надати суб'єктам навчально-виховного процесу відповідної віку інформацію щодо можливостей професійного самовизначення без обмеження свідомості межами «жіночих/чоловічих» професій; зобов'язує проходження педагогами, керівним складом, майбутніми вчителями підвищення кваліфікації чи стажування з питань гендерної рівності та недискримінації [32]. Однак у результаті активної антигендерної політики Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, Стратегія не була схвалена Кабінетом Міністрів України у встановленому законодавством порядку, отже, не є нормативно-правовим актом. Про це йдеться у відповіді Президента України Володимира Зеленського на електронну петицію щодо захисту християнських цінностей (№ 22/074484-еп).

За результатами опитування, 48% педагогів експериментальних ЗЗСО вважають, що в навчально-виховному процесі закладу освіти застосовується гендерний підхід, водночас 14,5% зазначають, що «не замислювалися» над необхідністю відповідної роботи, 19,7% респондентів зазначили, що їм «важко відповісти» на запитання, 11% дали негативну відповідь. Загалом в освітньому процесі враховується особливість життєвих інтересів і психологічних відмінностей дівчаток та хлопчиків, а гендерні знання, за твердженнями В. Кравця, Т. Говорун, О. Кікінежді, дають їм змогу, по-перше, керуватись ідеєю рівних прав і можливостей в освоєнні різних сфер життєдіяльності – побудові стосунків, навчанні, спорті, громадській активності; по-друге, пізнавати, будувати і випробовувати своє «Я» в найрізноманітніших ситуаціях; по-третє, вчитися сповідувати і втілювати в життя принципи партнерства, рівноправ'я статей від шкільної лави до власної родини, будувати такі взаємини у праці, громадсько-політичній діяльності. Гендерні знання допомагають змінюватися самому і змінювати суспільство, відстоюючи рівні права і можливості статей у різних сферах соціального буття [12]. Позаяк 29% педагогів експериментальних ЗЗСО стверджують, що, розробляючи тематику, залучають старшокласників до підготовки різних форм роботи з гендерного виховання (диспути, тренінги, дебати тощо), 32,5% користуються розробками з Інтернету; 19 % фрагментарно приділяють увагу проблемам гендеру на годині класного керівника; 13% респондентів дали негативну відповідь. Тому активний гендерний підхід у педагогічній освіті сприятиме не лише систематичному утвердженню особистості, розвитку психофізіологічних, природних задатків і здібностей кожного здобувача освіти, але й звільнить традиційне мислення педагогів від статевої ролі стереотипів, економічної незалежності статі, усіх форм гендерного насильства.

Виявлення сутності гендерних перетворень у діяльності сучасного освітнього закладу заради формування соціально успішного старшокласника потребує встановлення сутності ключового поняття дослідження – «гендерні особливості формування соціально успішної особистості старшокласника». Таким чином, базовим для дослідження вважаємо таке визначення: гендерні особливості формування соціально успішної особистості старшокласника – це дії і результат консолідації освітніх та виховних зусиль педагогів, батьків, родини, громадськості, спрямованих на успішне особистісне становлення, заохочення, розвиток і визнання суб'єкта освітнього процесу в усіх сферах суспільного життя на основі дотримання демократичних цінностей, егалітарності, протидії будь-яким формам дискримінації.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Соціально успішна, гендерно орієнтована особистість старшокласника – головний здобуток спільної діяльності педагогів, батьків, громадськості початку XXI століття. Вхідження України до європейського співтовариства потребує переосмислення іноді консервативних, стереотипних уявлень щодо соціальної ролі статей, рівноправності жінок та чоловіків, ліквідації всіх форм гендерного насилля, урівноваженого представлення у прийнятті рішень і має пріоритетний характер прогресивних змін системи вітчизняної освіти, економічного зростання

українського суспільства, зовнішньої політики. Проведене у контексті обраної теми дослідження дало підставу зробити такі висновки:

серед педагогів переважають традиційні погляди на успішність особистості старшокласника, незважаючи на зміну парадигми освіти і виклики сучасності;

часткова невизначеність гендерних поглядів педагогів спричинює виховання, що відповідає патріархальним традиціям;

необхідне створення реальних моделей ситуацій успіху, що надає можливості виявити себе, відчутти «потребу у повазі» з боку інших та потребу в самоповазі, «потребу зростання», пережити відчуття радості від успіху, самореалізації; самоефективності, що і є вирішальною передумовою формування гендерної складової соціально успішної особистості старшокласника;

необхідність оволодіння педагогами сучасними освітніми технологіями, вибір змісту, методів, прийомів і форм роботи, орієнтованих на активну взаємодію, дискусійність, самостійне прийняття рішень;

активізація партнерської взаємодії закладів освіти з громадськими організаціями, які займаються проблемою;

в Україні впроваджується гендерна політика у закладах освіти всіх рівнів, що підтверджується реалізацією низки Законів, Постанов, розпоряджень різних відомств, імплементацією міжнародних нормативно-правових документів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adler A. Problems children. *Invidid. Psychology*. 1988. V. 44, 4
2. Алексеєнко Т. Ф. Гендерний концепт сімейного виховання особистості як наукова і соціально-педагогічна проблема. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. Вип. 19 (1). С. 24–35.
3. Atkinson Y. M. An introduction to motivation. 1964. N. Y. van Nostrand, 334 p.
4. Атюнина В. С. Образ успешного человека в семантическом просранстве личности: дис. канд. психол. наук. Хабаровск, 2007. 315 с.
5. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 256 с.
6. Боровинська І. Є. До психологічного розуміння понять «успіх», «успішність», «життєвий успіх», «життєва успішність». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. № 3(2). С. 142–148.
7. Выготский Л. С. Психология развития человека. М.: Эксмо, 2003. 1134 с.
8. Вихор С. Гендерний аналіз освітніх документів для середньої школи. *Українознавчий альманах*. 2017. Випуск 4. С. 36–37
9. Гендер і гендерна рівність. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12117/Tema_1.pdf?sequence=6&isAllowed=y
10. Гендерна рівність: міфи, факти та державна політика. Інформаційний збірник для депутатів. Проєкт ЄС-ПРООН з парламентської реформи у співпраці з офісом Урядової уповноваженої з питань гендерної політики. 2020. 60 с. URL: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Gender_Equality_guide_VRU_2020.pdf
11. Голентовська О. С. Проблема особистісної успішності в командній діяльності крізь призму української і російської наукової думки. *Проблеми політичної психології*. 2005. Вип.2. С. 209–220.

-
12. Говорун Т. В., Кравець В. П., Кікінежді О. М. Гендерні дослідження: прикладні аспекти провадження: монографія. Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2013. 448 с.
 13. Гринчишин Д. Г. Короткий тлумачний словник української. Київ: Вид. Центр «Просвіта», 2010. 600 с.
 14. Грицай І. О., Наливайко, Л. Р. Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади: монографія. Київ: «Хай-Тек Прес», 2018. 348 с.
 15. Гуляс І. А. Життєвий успіх як соціально-психологічний феномен. Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць К-ПНУ імені Івана Огієнка Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2018. Вип. 41. С. 69–78.
 16. Дементий Л. Ответственность как ресурс личности. Москва: Информ-Знание, 2005. 188 с.
 17. Жигайло Н. І. Психологічні особливості досягнення успіху в бізнесі та кар'єрі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. №1. С. 88–97.
 18. Ільїна Ю. М. Психологічна модель успішності в кризові періоди суспільства. *Актуальні проблеми психології*. Т. 8. Психологічна теорія і технологія навчання. 2010. Вип. 7. С. 115
 19. Коваліско Н. В, Горбач І. І. Зарубіжний досвід вивчення гендерної організації системи освіти. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2012. №11. С. 103–117.
 20. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція): запитання та відповіді. URL: <https://rm.coe.int/istanbul-convention-questions-and-answers-krainian/1680944874>
 21. Левченко В. В. Секрети успеха и успешности современного человека: монографія. Москва: ФЛИНТА, 2014. 259 с.
 22. Михайлишин Г. Й., Довга М. М. Успішність особистості: філософський та психолого-педагогічний контекст. URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/39-dev-yata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-konferentsiya/125-uspishnis>
 23. Назар Ю. О. Теоретико-психологічний аналіз особливостей процесу досягнення успішності у професійній діяльності особистості. *Збірник наукових праць. Психологічні науки*. Том 2. Випуск 10 (91). 2013. С. 217–221.
 24. Новий тлумачний словник української мови. Київ: «Аконіт», 1998. Т. 4. 850 с.
 25. Орел Л. Успіх як інтегральна характеристика реалізованості життєвої стратегії людини. *Зб. наукових праць «Гілея: науковий вісник». Філософські науки*. 2019. Вип. 146(№7), Ч. 2. С. 100–108.
 26. Пасечкіна Л. П. Формування в старшокласників орієнтації на досягнення життєвого успіху: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07. Луганськ, 2009. 18 с.
 27. Пекин +25. Паралельний звіт Україна, 2014–2019. Київ: ТОВ «Вістка». 2019. 80 с.
 28. Поглиблення інтеграції між Україною та ЄС: економічний та гендерний аспекти співпраці. Матеріали конференції. / Представництво фонду імені Гайнріха Бюлля в Україні. 2008. С. 46–47.
 29. Поліванова О. Є. Взаємозв'язок уявлення про успіх та соціально-психологічних характеристик особистості у сучасній молоді. *Вісник Харківського національного університету*. 2014. № 1099. С. 19–22.
 30. Столярчук Л. И., Столярчук И. А. Парадигмальна взаємозв'язок понять «половое», «полоролевое», «гендерное» воспитание. *Фундаментальные исследования*. 2013. № 1. С. 357–360.
 31. Рада Європи – Стратегія гендерної рівності на 2014–2017 роки / Council of Europe - Gender Equality Strategy, 2014–2017. 24 с.
 32. Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020». URL: <http://gender-ck.inf.ua/articles/strategiya-uprovadzheniya-gendernoyi-rivnosti-ta-nediskriminaciyi-u-sferi-osviti-osvita-gendernij-vimir-2020>
 33. Федосєєва А. М., Мальц Л. А. Проблема життєвої успішності та шляхи її дослідження. *Людина в контексті епохи: мат-ли регіон. науч. конференції, присвяченій 85-річчю М.Є. Бударіна (30 листопада 2005) / Відп. ред. І.І. Кроттен [и др.]*. Омськ: ОмГПУ, 2005. С. 235–240.
 34. Штроо В. Качества успешной личности: существует ли формула успеха. URL:

- <http://www.elitarium.ru/formula-uspekha-lyudi-uspeshnost-stremlenie-cel-sposobnost-umenie-otvetstvennost-vera-zhelanie-kachestvo-myshlenie>
35. Юр'єва О. Гендерний підхід в освіті : історія та сучасність. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. Острого : Національний університет «Острозька академія». Вип.15. 2010. С. 264–272.
 36. Як змінювався гендерний склад Ради: останні 30 років. *Аналітичний портал*. (2020, 8 Березень). Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/06/infografika/polityka/yak-zminyuvavsya-hendernyj-sklad-rady-ostanni-30-rokiv>
 37. Ярема А. Соціологічний аспект сутності феномену успіху. *Гуманітарні та соціальні науки: матеріали I Міжнародної конференції молодих вчених*. (HSS-2009). Національний університет «Львівська політехніка». Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». 2009. С. 275 – 277

REFERENCES

1. Adler, A. Problems children. Invidid. Psychology. 1988. V. 44, 4
2. Alekseenko, T. F. (2015) Gendernyi kontsept simeynogo vyhovania osobystosni iak naukova i sotsialno-pedagogichna problema. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*. 19(1), 24–35 [in Ukrainian].
3. Atkinson, Y. M. (1964) An introduction to motivation. N. Y. van Nostrand, 334
4. Atiunina, V. S. (2007) *Obraz usprshnogo cheloveka v semanticheskom prostranstve lichnosti* [Candidate's thesis. Habarovsk [in Russian].
5. Bekh, I. D. (2012). *Osobysnist u prostori duhovnogo rozvytku*. K.: Arademydav [in Ukrainian].
6. Borovinska, I. Y. (2017). Do psyhologichnogo rozuminnya ponyat "uspih", "uspishnist", "zhutevuy uspih", "zhuteva uspishnist". *Naukovuy visnyk Khersonskogo derzhavnogo universitetu*, 3(2), 142–148 [in Ukrainian].
7. Vygotskii, L. S. (2003). *Psyhologia rasvitiya cheloveka*. M.: Eksmo [in Russian].
8. Vyhor, S. (2017.) Gendernyi analiz osvithnih dokumentiv dlia seregnoi shkoly. *Ukrainoznavchyi almanah*, 4, 36–37 [in Ukrainian].
9. Gender i genderna rivnist. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12117/Tema_1.pdf?sequence=6&isAlloWed=y
10. Genderna rivnist: mify, fakty ta derzhavna polityka. Inforvatsiinyi sbirnyk Iliia deputativ. Proekt ES-PROON z parlamentskoi reform u spivpratsi z ofisom Uriadovoi upovnovazhenoi z pytan gendernoi polityky. 2020. 60 p. URL: http://C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Gender_Equality_guide_VRU_2020.pdf
11. *Golentoska, O. S. (2005). Problemy osobystisnoi uspishnosti v komandni diyalnostikriz pryzmu ukrainskoi i rosiiykoï naukovoï dumky. Problemy politychnoi psyhologii* [in Ukrainian].
12. Govorun, T. V., & Kikinezhdhi, O. M., Kravets, V. P. (Eds.). (2013). *Genderni doslidzhenya: prykladni aspekty*. Ternopil: Navchalna knyga Bogdan [in Ukrainian].
13. Grynchysyn, D. G. (2010). *Korotkyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy*. K. : Prosvita [in Ukrainian].
14. Grichai, I. O., Nalyvaiko, L. R. (2018). *Osnovy teorii genderu: yurydycni, politologichni, filosofski, pedagogichni, lingvistychni ta kulturologichni zasady*. K.: Hai-Tek Pres [in Ukrainian].
15. Huias, I. A. (2018). Life success as a socio-psychological phenomenon. *Problems of Modern Psychology*. Kamianets-Podilskyi : Aksioma [in Ukrainian].
16. Dementiyi, L. (2005). *Otvetstvenost kak resurs lichnosti*. M.: Inform-Znaniye [in Russian].
17. Zhygaylo, H. I. (2017). *Psyhologichni osoblyvosti dosyagnenya uspihu v bisnesi ta karyeri*. *Naukovuy visnyk Lvivskogo derzhavnogo universitetu vnytrishnyh sprav*, 1, 88–97 [in Ukrainian].

-
18. Ilyina, Yu. M. (. 2010). *Psyhologichna model uspishnosti v kryzovi periody suspilstva. Aktualni problemy psyhologii*. T. 8, 7 [in Ukrainian].
 19. Kovalisko, N. V, Gorbach, I. I. (2012). Zarybizhnyy dosvid vyvchenya gendernoyi organizatziyi systemy osvity. *Mizhnarodnyu naukovyy forum: sotsiologiya, psyhologiy, pedagogika, menedzhment*, 11, 103–117 [in Ukrainian].
 20. Konventsia Rady Evropy pro zapobigabbia nasylnsvu stosovno zhinok i domashnnomu nasykstvu ta bopotbuz tsymy iavyshchamy (Stambulska konventsia): zapytannia ta vidpovidi. URL: <https://rm.coe.int/istanbul-convention-questions-and-answers-krainian/1680944874>
 21. Levhchenko, V. V. (2014). *Sekrety uspecha i uspeshnosti sovremennogo cheloveka*. M. : FLINTA [in Russian].
 22. Myhailushyn, G. I., Dovga, M. M. Uspishnist osobystostii: filosofskii ta psygologo-pedagogichnii kontekst. URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/39-dev-yata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-konferentsiya/125-uspishnis>
 23. Nazar, Yi. O. (2013). Teoretyko-psygologichnyi analiz osoblyvostei protsesu dosiagnenia uspishnosti u profesiinii diialnosti osobystosti. *Zbirnyk naukovyh prats. Psygologichni nauky*. Vol 2. 10(91). 217–221. [in Ukrainian].
 24. Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy.(1998). K.: «Akonit». Vol. 4.
 25. Orel, L. (2019) Uspih iak integralna harakterystyka realizovasti zhytevooy strategii liudyny. *Zb. naukovuh prats. «Gileya: naukovuy visnyk»*. 146(7). 100–108. [in Ukrainian].
 26. Pasechkina, L. P. (2009) Formuvannia v starshoklasnykiv orientatsii na dosiagnennia zhyttevogo uspihu. Extended abstract of candidate's thesis. Lugansk [in Ukrainian].
 27. Pekin+25. Paralelnyy zvit Ukraina, 2014–2019. (2019). K.: TOV «Vista» [in Ukrainian].
 28. Poglyblenia integratsii mizh Ukrainoy ta ES: ekonomichnyy ta gendernyy aspekty spivpratsi (2008). Materialy konferentsii. 46–47.
 29. Polivanova, O. Є. (2014). Vzaemozviazok uyavlenia pro uspih ta sotsialnj-psyhologichnyh harakterystyk osobystosti u suchasniy molodi. *Visnyk Kharkivskogo narsionalnogo universitetu*.109. 19–22. [in Ukrainian].
 30. Stolyarchuk, L. I, Stolyarchuk, I. A. (2013) Paradigmalnaya vsaimosvyaz poniatiy «polovoe», «polorlevoe», «gendernoe» vospianie. *Fyndamentalnue isledovania*.1. 357–360. [in Russian].
 31. Council of Europe - Gender Equality Strategy, 2014–2017.
 32. Strategiya uprovadzhena gendernoyi rivnosti ta nedyskryminatsiyi u sferi osviti «Osvita: gendernyyy vymir – 2020» (2020). URL: <http://gender-ck.inf.ua/articles/strategiya-uprovadzhennya-gendernoyi-rivnosti-ta-nediskriminaciyi-u-sferi-osviti-osvita-gendernij-vimir-2020>
 33. Fedoseeva, A. M., Malts, L. A. (2005). Problema zhytevoi uspishnostita shliahy ii dosludzhenia. *Lyudyna v konteksti epohy*. Omsk: ОмGPU [in Russian].
 34. Shchetroo, B. Kachestva uspeshnoy lichnosti: sushchestvuet li gormula uspeha. URL: <http://www.elitarium.ru/formula-uspekha-lyudi-uspeshnost-stremlenie-cel-sposobnost-umenie-otvetstvennost-vera-zhelanie-kachestvo-myshlenie>
 35. Yureva, O. (2010). Gendernyy pidhid v osviti: istoriia ta sychasnist. *Naukovi zapysky narsionalnyy universitet «Ostrozka akademiia»*.15. 264–272. [in Ukrainian].
 36. Yak zminyuvavsya gendernyy sklad Rady: ostani 30 rokov. Analychnyy
 37. Portal. (2020, 8 Berezhen). *Slovo i dilo*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/06/infografika/polityka/yak-zminyuvavsya-hendernyj-sklad-rady-ostanni-30-rokiv>
 38. Yarema, A. (2009). Sotsiologichnyy aspect sutnosti fenomenu uspihuy. Lviv: «Lvivska politehnika» [in Ukrainian].